

Chudoba je v Rakousku žhavý problém

Eva Křížová (Evangelická teologická fakulta)

Ve dnech 22.–25. 5. 2022 se v Salzburgu uskutečnila v pořadí již třináctá celorakouská konference o chudobě (tzv. Armutskonferenz), která se pravidelně v této zemi koná každé dva roky. Letos propojila otázky chudoby a nedostatku s ekologickou problematikou. Provokativním mottem konference bylo „Pálí to“ („Es brennt“), a to jak ve smyslu ekologickém (oteptování), tak sociálním (je to naléhavé).

Na konferenci vystoupili sociální vědci, kteří si uvědomují krizové stavy, jež jsou výsledkem globalizace a neoliberální politiky osmdesátých a devadesátých let minulého století v západním světě. Důsledky jsou dobře známé i u nás, byť se jejich příčiny obáváme pojmenovat tak radikálně, jako to dělají rakouští vědci. Jsou to stále rostoucí rozdíly mezi dobře zajištěnými, movitými a zabezpečenými vrstvami, jejichž situaci neohrožuje ani současná ekonomická, válečná či ekologická krize a mezi víceméně všemi ostatními, z nichž nejhůř jsou na tom chudí. S vážným rizikem se ale potýká i střední vrstva, zejména její nižší úroveň. Rakouští kolegové cílí svou kritikou na politicko-ekonomický systém kapitalismu, který toto ze své podstaty plodí. Ani radikálně znějící kritika však neústila v nic zásadnějšího, než v požadavek na reformu daní a posílení progresivního zdaňování nejbohatších.

Nyní blíže ke konkrétním obsahům, z nichž vyplývá, že rakouští vědci konkretizují danou problematiku jiným způsobem a jsou přesnější než věda u nás. Konferenci zahájili dva emeritní řečníci — Ulrich Brand, vědec v oblasti politických věd z univerzity ve Vídni, a Gabriele Winker, představitelka feministických sociálních přístupů a teoretička v oblasti péče. Symptomatické je, že příjmení Ulricha Branda znamená v němčině požár, a tak svým „nomen omen“ dodal konferenci zvláštní věrohodnosti.

Brand se zamýšlel nad tím, že ekologická krize je často představována jako technický a technologický problém, jehož řešení spočívá v objevech nových technologií a šetrných procesů. Podle něj je ekologická problematika vždy sociální problematikou a není výrazem blahobytu či přepychu ve smýšlení. Nelze ji chápat jen jako přírodovědné téma, řešitelné novými technologiemi, digitalizací, převodem z jednoho typu energie na druhý apod. Zásadním faktem je podle něj sociální nerovnost v rozdělení ekologické zátěže a rizik. Sociálně slabí, chudí lidé daleko méně přispívají svým konzumem a způsobem života k ekologickému znečištění, ale nesou více zátěže spojené se zdražováním a omezením z ekologických důvodů. Naopak ti, kdo nejvíce přispívají k ekologickému znečištění výrobou a prodejem produktů a služeb, které jsou ekologickou zátěží, ale i svým životem, jsou nejméně zatěžováni dopady. Je to nespravedlivé a opakovaně to na konferenci zaznívalo z úst různých řečníků. Řešení ekologické krize nelze podle Branda oddělit od řešení sociální krize a nelze je nahlížet pouze v technologických termínech (čistá energie, apod.). Nicméně konkrétní návody řečník neuvedl a jeho poselství zůstalo podle mého na rovině obecného intelektuálního apelu. I ten ale plní svou úlohu. Odkaz na kompletní záznam jeho přednášky je zde https://www.youtube.com/watch?v=ASA3Ml_mXZU.

Ulrich Brand

Gabriele Winker, německá sociální vědkyně zabývající se kulturně konstruovaným pohlavím/rodem, ale i ergonomií, razí pojem pečující společnosti, což je i u nás poměrně dobře známé téma probírané buď z pohledu gender studií nebo zdravotně sociální péče o nesoběstačné osoby. Tento pojem připomíná, že je nutno se novým způsobem postavit k pojmu práce, redefinovat ji z výdělečné a profesně zakotvené činnosti do širšího konceptu tak, aby umožňovala zahrnovat i neplacené a mimo kvalifikace prováděné užitečné činnosti plnící společenské role a funkce. Existuje mnoho typů a podob společensky prospěšné práce, která je ale negována či devalvována, neboť nefiguruje na směnném pracovním trhu a souvisí „pouze“ s péčí o potřeby druhého člověka, často laickou a neformální.

Winker aktivně působící v gender studiích představila návrh na zkrácení povinné pracovní doby na 30 hodin týdně se zachováním současného platu, nebo s jeho významnou náhradou. Většina zaměstnavatelů by to mohla vnímat jako opovážlivý návrh, nicméně tímto opatřením lze kompenzovat dlouhodobě málo rostoucí mzdy, jež jsou problémem nejen české, ale i rakouské liberální ekonomiky. Apel německé lektorky na to, aby byly více společensky uznány pečující činnosti o členy domácnosti, je úzce podmíněn požadavkem druhým na zkrácení pracovní doby, jež by měl být příležitostí dát lidem více prostoru pečovat o vztahy, rozvoj a kvalitu života. Odkaz na její prezentaci je zde https://www.armutskonferenz.at/media/13-armkon_keynote_winker_praesentation.pdf a na plnou nahrávku přednášky zde <https://www.youtube.com/watch?v=r8SL9QN9j6Q>.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, rakouští a němečtí vědci se nebojí užívat slovo kapitalismus i v negativním významu, respektive se nebojí upozorňovat na systémové důsledky, které kapitalismus produkuje, jako je např. snaha držet mzdy na co nejnižší možné úrovni. Nespravedlivě nízké mzdy, byť v Rakousku výrazně vyšší než u nás,

Gabriele Winker

jsou součástí kapitalistické ekonomiky. Odměna, kterou zaměstnanci dostávají, není dostatečně vysoká na to, aby pokryla možnosti regenerace, realizaci volnočasových aktivit a osobnostní rozvoj.

Téma práce rezonovalo i ve skupinovém workshopu. Ukazuje se, že si již nevystačíme s pojetím práce jako výdělečné činnosti. Práce může být mnohem víc a může být vnímána celostně jako zdroj sebepoznávání, integrace, rozvoje a seberealizace. Kritika současného pojetí práce upozorňuje na to, že mnohé výdělečné činnosti jsou rutinní, mechanické, fragmentarizované. Některé jsou dokonce hanlivě nazývány i s použitím jazykově nekorektních výrazů (jako např. bullshit jobs). Nedávají smysl, nedovolují člověku se seberealizovat, nepřinášejí prospěch nebo jsou dokonce škodlivé. Práce se tak ukazuje jako velmi zajímavý pojem, který je nutno nově promýšlet. Práce již nemusí vyplňovat většinu dne a není nezbytně zdrojem identity člověka v takovém rozsahu, jako byla dříve. Práci konkurují jiné činnosti, které ji připomínají: mohou to být dobrovolnické aktivity, humanitární pomoc, aktivistická činnost, jež mají znaky práce ve smyslu prospěšnosti, zacílenosti, námahy, ale nikoliv práce výdělečné. Na to ale potřebují lidé čas a je velmi nespravedlivé, když jej dostávají jen ekonomicky zajištěné skupiny.

První den byl zakončen panelovou politickou debatou, které se zúčastnil spolkový ministr zdravotnictví a sociálních věcí Johannes Rauch, prezidentka Spolkové komory pracujících a zaměstnanců Renate Anderl a předseda Rakouské agrární komory Josef Moosbrugger. Online byla připojena Spolková ministryně pro životní prostředí. Irmi Salzer. Vzhledem k tomu, že se během jednacího dne objevovalo mnoho politických argumentů a mnoho cílených narážek na současný systém kapitalismu, který je vnímán jako zotročující a pro mnohé nespravedlivý, bylo velmi zajímavé slyšet naživo vystoupení politiků, kteří mohou problémy vidět z odlišné

perspektivy. Předseda agrárnické komory upozornil na deformaci cen, zejména potravin, a naznačil, že boj s globalizací a snaha o šetrnost vůči životnímu prostředí bude znamenat nárůst cen zemědělských produktů. Dnes platí, že rozhoduje cena potravinářských produktů v důsledku nadnárodní konkurence. Nejlevnější produkt je nejvíce poptáván (např. ze Španělska), ale je zatížený velkou uhlíkovou stopou v důsledku dálkové přepravy. Řešení se nachází v posílení potravinové soběstačnosti a snížení energetické závislosti, což ale může vést ke zvýšení cen v zájmu napravení cenové pravdivosti. Tato jeho zmínka ale vyvolala protest přítomných reprezentantů sociálně znevýhodněných skupin, kteří byli hosty konference a kteří se rozzlobili při představě zdražení potravin a horší dostupnosti pro nízkopříjmové skupiny. V debatě bylo jasné vidět, že řešení jsou obtížná: vypěstovat v zemědělsky méně úrodných oblastech Rakouska zeleninu a ovoce je nákladnější než ve Španělsku, ale jejich doprava z jihu je ekologickou zátěží. Lokální a regionální produkty jsou ekologicky cenné, ale mohou být drahé. Záznam celé panelové debaty je zde https://www.youtube.com/watch?v=3p_5GkvXivE.

Druhý den byl zahájen vystoupením divadla utlačovaných, kteří vystoupili pod vedením svého sociálního pracovníka a přednesli důležité sociální apely s emocionální přesvědčivostí.

OPEN
ACCESS

Odbornou částí druhého dne byla přednáška sociologa Stephana Lessenicha (odkaz na jeho prezentaci https://www.armutskonferenz.at/media/13-armkon_keynote_lessenich_presentation.pdf) a socioložky Suzane Elsen z Bolzana, která se zabývá sociální ekonomikou.

Sociolog Lessenich upozornil znovu a již opakovaně, že současná demokracie je výrazně ohrožena rostoucími rozdíly mezi mocnými a těmi ostatními, upozornil na nerovnosti 2. řádu. První nerovnost je ta, do níž se rodíme, jsme tedy nerovni svým rodinným původem a nerovnost je způsobena odlišným startem. Ve spravedlivě nastavené společnosti by měla existovat možnost vymanit se z omezení daného původem a získat svým přičiněním a výkonem odpovídající status. Jenže současná společnost vytváří určité bariéry, jež konzervují původně dané nerovnosti.

Nerovnosti druhého řádu jsou takové, kdy lidé získávají výhody díky svému sociálnímu a symbolickému kapitálu. Symbolická moc vytváří a utužuje pravidla, která dále usnadňují kumulaci majetku a moci v rukou již mocných a bohatých a nepřispívají ke zlepšení situace znevýhodněných. Na konferenci několikrát odvážně zazněla poznámka o vyvlastnění a zespolečenštění, tím ale nebylo myšleno násilné vyvlastňování a znárodňování, jak to známe z historie některých zemí. Přes ostrá slova bylo reálné řešení nakonec prezentováno spíše v reformě zdaňování populace a posílení progresivního zdaňování, což je chápáno jako zatím jediný demokraticky legitimní způsob, jak napravovat nerovnosti způsobené existujícími třídními rozdíly. Odkaz na plný záznam přednášky je zde <https://www.youtube.com/watch?v=jIlyYuF6sUo>.

Susanne Elsen představila životaschopnost projektů sociální ekonomiky, které v různých zemích přispívají k oživení života v opuštěných vesnicích a dávají příle-

Stephan Lessenich

Susanne Elsen

žitost k integraci, odkazovala zejména na revitalizaci italského venkova (odkaz na její prezentaci https://www.armutskonferenz.at/media/13-armkon_keynote_elsen_presentation.pdf. Záznam její přednášky zde <https://www.youtube.com/watch?v=-dYRm6wlpTY4>).

Během druhého dne probíhaly diskuze v menších skupinách k různým dílčím tématům (bydlení, potraviny, zadlužení, zdravotní péče apod.). Konference byla určena nejen pro sociální pracovníky, ale pro všechny sociální vědce. Bylo na ní mnoho sociologů, antropologů, politologů a celé konference i debat se kromě odborníků účastnili i zástupci klientů sociální práce.

Témata chudoby a ekologické problematiky byla dána do souvislosti s širší politickou kritikou systému kapitalismu, debaty byly zajímavé a jistě jsou důležité pro utváření společenské nálady a diskurzu. Žádné revoluční výzvy nenásledovaly a kritika systému se odbývala pouze v demokratických intencích. V tiskovém prohlášení se objevil požadavek na zvýšení rakouské hranice garantovaného důchodu o 70 Eur, a vytvoření národního fondu, z něhož by byly podporovány nízkopříjmové domácnosti zápasící s energetickými výdaji. Navrhují také vytvořit jakýsi Klimabonus (Ekobonus) zvýhodňující ty, kdo málo přispívají ke znečištění životního prostředí (uhlíkové stopě). V závěru upozorňují na riziko bídy, hladovění i v takto vyspělé evropské zemi v důsledku sociálních škrtů a omezování sociálních služeb i podpory. Zda tyto hlasy dolehnou až k těm, kdo skutečně reprezentují národní a globální moc, je nejisté, ale varování to je.

ODKAZ NA MATERIÁLY

<https://www.armutskonferenz.at/aktivitaeten/13-armutskonferenz-es-brennt/ergebnisse-der-13-armutskonferenz-es-brennt.html>

Eva Křížová

Department of Social Work, Protestant Theological Faculty
(Katedra sociální práce, Evangelická teologická fakulta)
Charles University (Univerzita Karlova)
Černá 646/9; Praha 1, Nové Město; 115 55 Praha 1
ORCID: 0000-0001-5651-5853
krizova@etf.cuni.cz

